

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

(повне найменування вищого навчального закладу)

Геолого-географічний факультет

(повне найменування факультету)

Кафедра географії України, ґрунтознавства і земельного кадастру

(повна назва кафедри)

Дипломна робота

Бакалавра

(освітньо-кваліфікаційний рівень)

на тему: Природні умови та особливості процесів ґрунтоутворення на території Нижньодністровського національного природного парку

Natural conditions and peculiarities of soil origin in the territory of the Nyzhnjodnistrovskiyi national park

Виконала: студентка IV_ курсу,
денної форми навчання
напряму підготовки / спеціальності
6.040104 - Географія

(шифр і назва напряму підготовки, спеціальності)

Повстюк Ірина Федотівна

(прізвище та ініціали)

Керівник доц. Біланчин Я. М.

(прізвище та ініціали)

Рецензент доц. Сич В. А.

(прізвище та ініціали)

Рекомендовано до захисту:

Захищено на засіданні ЕК № _____

Протокол засідання кафедри
№ 9 від «8 червня» 2018р.

протокол № _____ від «   » _____ р.

Оцінка _____ / _____ / _____

(за національною шкалою, шкалою ECTS, бал)

Завідувач кафедри

_____
(підпис) Біланчин Я. М.
(прізвище, ініціали)

Голова ЕК

_____
(підпис) Світличний О. О.
(прізвище, ініціали)

Одеса - 2018

ЗМІСТ

	стор.
ВСТУП	4
1. ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ НИЖНЬОДНІСТРОВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ (НДНПП) ТА ВИВЧЕННЯ ҐРУНТОВОГО ПОКРИВУ ЙОГО ТЕРИТОРІЇ	7
2. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ПРО ТЕРИТОРІЮ НДНПП ТА ЇЇ ПРИРОДНО-ЕКОЛОГІЧНІ УМОВИ	10
2.1 Загальні відомості про територію НДНПП.....	10
2.2 Ландшафтно-геохімічна структура території НДНПП	12
2.3 Геологічна будова, рельєф території та ґрунтоутворні породи	14
2.4 Кліматичні умови території	20
2.5 Флора та фауна території парку	22
3. МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕНЬ І РОБІТ	26
4. ҐРУНТИ ТЕРИТОРІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ПАРКУ ТА ЇХНІ МОРФОЛОГО-ГЕНЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ	30
4.1 Історія дослідження процесів ґрунтоутворення в межах території парку.....	30
4.2 Основні процеси утворення ґрунтів на території НДНПП та їх особливості.....	32
4.3 Особливості морфологічного профілю ґрунтів	35
4.4 Гранулометричний склад ґрунтів.....	40
4.5 Структурно-агрегатний та мікроагрегатний склад ґрунтів	42
4.6 Гумусність ґрунтів та її особливості.....	48
4.7 Засоленість і карбонатність ґрунтів.....	49
4.8 Фізико-хімічні властивості ґрунтів.....	53
4.9 Забезпеченість ґрунтів поживними елементами.....	55

5. ОХОРОНА ТА РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ҐРУНТІВ ТЕРИТОРІЇ

ІДНІП	57
ВИСНОВКИ	62
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	65

ВСТУП

Національний природний парк – це територія природно-заповідного фонду України значної площі, виділена з метою збереження, відтворення й рекреаційного використання природних комплексів і об'єктів, які мають особливу природоохоронну, історико-культурну, наукову, освітню та естетичну цінність. Він є природоохоронною, рекреаційною, культурно-освітньою і науковою установою загальнодержавного значення [4]. В Україні станом на 2016 рік налічується 45 національних природних парків загальною площею майже 1240000 га (1,8 % території), які знаходяться у 12 з 24 областей і Автономній Республіці Крим [21].

Одним із цих парків є Нижньодністровський національний природний парк (далі НДНПП), створений Указом Президента України від 13.11.2008 року №1033 «Про створення Нижньодністровського національного природного парку» з метою збереження, відтворення та раціонального використання типових та унікальних природних комплексів пониззя ріки Дністер, що мають важливе природоохоронне, наукове, естетичне, рекреаційне та оздоровче значення [18]. У межі парку включені частини двох водно-болотних угідь міжнародного значення – межиріччя Дністра - Турунчука та північна частина Дністровського лиману.

Актуальність роботи. На всій території НДНПП відбуваються супераквальні та аквальні ландшафтно-геохімічні процеси, які є основним чинником формування різноманіття біогеоценозів. Особливості формування ґрунтового покриву і властивості ґрунтів визначаються характером прояву елементарних ґрунтових процесів досліджуваної території та динамічністю алювіальних процесів зокрема.

Вивчення процесів ґрунтоутворення в басейні Нижнього Дністра є досить актуальним. Адже в сучасних умовах інтенсивного освоєння ґрунтів і земель ґрунти території є унікальними за специфічним складом ґрунтового покриву й

різноманітною генетичною природою, є майже єдиним місцем, де збереглися природні біогеоценози. При цьому вивчення основного фонду ґрунтового покриву досліджуваної території дає змогу в повному обсязі оцінити унікальність природних ландшафтів та процесів, які протікають в її межах у первинному вигляді. У генетичному ґрунтознавстві питання генези заплавлених (алювіальних) ґрунтів та сучасної еволюції мають дискусійний характер. Тому дослідження та належна оцінка властивостей і потенціальних можливостей ґрунтового покриву долин річок дозволить визначити доцільність їхнього господарського використання, шляхи підвищення продуктивності сінокосних і пасовищних угідь, оцінити екологічний стан функціонування алювіальних ґрунтів.

З метою захисту загальнобіосферних функцій ґрунтів у поєднанні з максимально ефективним їх використанням в господарських та інших цілях у повній відповідності до екологічних вимог необхідне проведення комплексних ґрунтово – та еколого – географічних досліджень.

Актуальність проблеми, її теоретичне і практичне значення визначили об'єкт, предмет, мету, завдання та методи проведених дослідження.

Об'єктом дослідження є територія та ґрунти Нижньодністровського національного природного парку.

Предмет дослідження – природно-екологічні умови і процеси ґрунтоутворення та ґрунти території НДНПП й їхні морфолого – генетичні особливості.

Мета роботи – охарактеризувати особливості природно-екологічних умов та процес ґрунтоутворення і ґрунти території НДНПП, з'ясувати історію формування, сучасний еколого-ресурсний стан та тенденції зміни.

Для досягнення означеної мети були поставлені й вирішені наступні **завдання**:

1. Навести інформацію щодо історії створення території парку, його природно-екологічні умови й ресурсно-екологічний потенціал із використанням літературних та фондових джерел;

2. Дослідити умови й особливості процесів утворення основних різновидів ґрунтів та території НДНПП;

3. Оцінити сучасний еколого-ресурсний стан ґрунтів території НДНПП та тенденції його зміни.

Методи дослідження. У процесі дослідження використовувалися порівняльно-географічний, морфолого-генетичний (профільно-генетичний) та порівняльно-аналітичний методи дослідження .

Дипломна робота бакалавра складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, переліку використаних джерел (23 найменування). У роботі подано: 6 таблиць, 15 рисунків, 3 світлини. Загальний обсяг роботи 67 с.

У першому розділі висвітлені історія формування та розвиток НДНПП, історія вивчення ґрунтового покриву в межах цієї території.

Другий розділ присвячений характеристиці природно-екологічних умов території НДНПП, серед яких розглядаються загальні відомості та природно-екологічні умови, ландшафтно-геохімічна структура, геологічна будова, рельєф території та ґрунтоутворні породи, кліматичні умови, флора і фауна території парку.

Третій розділ присвячено загальній характеристиці процесів ґрунтоутворення на території національного парку та їхніх особливостей.

У четвертому розділі представлено морфолого-генетичну характеристику ґрунтів території НДНПП та результати вивчення їх речовинно-хімічного складу і властивостей.

У заключному цьому розділі йдеться про охорону і раціональне використання ґрунтів території НДНПП та особливості пропонованих заходів.

ВИСНОВКИ

На підставі дослідження природно-екологічних умов, ґрунтів та ґрунтового покриву території НДНПП можна зробити такі висновки:

1. Вивчено історію створення НДНПП, окремі компоненти його природи, що дало змогу провести повноцінний аналіз функціонування цієї території як особливого біосферно-значимого компоненту екосистеми, який виконує в ній низку важливих екологічних функцій. Можна стверджувати, що основні особливості рельєфу, клімату та інших чинників мають суттєвий вплив на процеси, які відбуваються в ґрунтах та направленість яких на будь-якій ділянці досліджуваної території залежить від зміни природних умов протягом року.

2. Досліджено умови й процеси утворення основних різновидів ґрунтів на території НДНПП і визначено процеси заплавного ґрунтоутворення, які на цій території є основними, значно впливають на режим рівня ґрунтових вод, мікроклімат, спрямованість та інтенсивність мікробіологічних процесів, характер природної рослинності та її продуктивність, на сольовий, гумусовий стан ґрунтів та їх фізико-хімічні властивості. У результаті структуру ґрунтового покриву в межах території НДНПП формують алювіально-лучні, лучно-болотні й болотні ґрунти.

3. Проведено лабораторно-аналітичні дослідження речовинно-хімічного складу і властивостей ґрунтів території з визначення гранулометричного складу, засоленості і карбонатності ґрунтів, вмісту гумусу, фізико-хімічних властивостей ґрунтів, забезпеченості елементами живлення рослин.

4. Основними методами за допомогою яких були вирішені поставлені завдання при написанні роботи були порівняльно-географічний та порівняльно-аналітичний та морфолого-генетичний (профільний) методи дослідження.

5. Проаналізовано результати лабораторних даних щодо аналізів

ґрунтів досліджуваної території та оцінено їх сучасний еколого-ресурсний стан; а саме: ґрунти досліджуваної території досить різні за своїми властивостями, але відповідають тим умовам і процесам алювіально-повеневого ґрунтоутворення, під впливом яких відбувається їх формування; вони можуть бути як легкосуглинковими, так і глинистими навіть в межах одного профілю, що є типовим для заплавних ґрунтів.

Гумусність ґрунтів свідчить про доволі чітку залежність вмісту гумусу і його розподілу по профілю від генетичної належності ґрунтів, їх місця знаходження та чинників ґрунтоутворення.

Аналіз засоленості ґрунтів басейну Нижнього Дністра свідчить, що серія елементарних ландшафтів, які змінюють один одного від місцевих вододілів до депресій рельєфу, пов'язані латерально і поверхнево спрямованими міграційними потоками. Кожний елементарний ландшафт у цій системі є ланцюгом єдиної каскадної ландшафтно-геохімічної системи, у тому числі й у міграції солей в межах заплави Нижнього Дністра та його дельти, які й є кінцевою ланкою максимальної їх акумуляції в ґрунтах і підґрунтових водах.

Аналізуючи фізико-хімічні властивості ґрунтів на території НДНПП, можна виявити чітку залежність від генезису окремих горизонтів, що складають їх профілі. Циклічний алювіально-повеневий характер їх формування зумовив наявність значної кількості алювіальних прошарків більш легкого гранулометричного складу, що в цілому могло вплинути на величину суми поглинутих основ. Другою причиною низької ємності катіонного обміну цих горизонтів може бути невисокий вміст гумусу.

Характеризуючи особливості забезпеченості ґрунтів елементами живлення, можна говорити про незначний вміст в цих ґрунтах мінеральних форм азоту, що підтверджується невисокою кількістю як наземної, так і кореневої біомаси, однак про кращу забезпеченість рухомими формами фосфору і калію, що зумовлено кінцевою ланкою геохімічної міграції цих

елементів у басейні ріки, і власне накопиченням принесених речовин і хімічних елементів на цю територію.

Заплава і дельта Нижнього Дністра є унікальними природними утвореннями зі специфічними ландшафтно-екологічними умовами та біогеоценозами, що динамічно змінюються у просторі та часі. Процеси ґрунтоутворення розвиваються тут при наявності алювіальних гирлових та заплавневих відкладів під лучною, лучно-болотною та болотною рослинністю, в однакових кліматичних умовах, але в різних умовах зволоження річковою водою. Саме це порівняльно-географічний, морфолого-генетичний (профільний) та порівняльно-аналітичний методи дослідження обставина зумовлює в своїй основі всю неоднорідність ґрунтового покриву заплави, а також формування основних властивостей ґрунтів на її території.

Отже, вивчення ґрунтового покриву території має практичне значення, тому що комплексні дослідження умов і процесів ґрунтоутворення на території НДНПП, складу і властивостей тутешніх ґрунтів і ґрунтового покриву та оцінка їх сучасного ресурсно-екологічного стану досліджені не повністю. Тому перспективним завданням в подальшому має бути поглиблене вивчення генетичної природи ґрунтів і ґрунтового покриву, оцінка їх еколого-продуктивного стану як особливо значимого компонента унікальної екосистеми території НДНПП.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біланчин Я.М. Ґрунти території Нижньодністровського національного природного парку/ Я. Біланчин, К. Усачова, А. Буяновський// Генеза, географія та екологія Ґрунтів. Зб. наук. праць. – Львів: ВЦ ЛНУ, 2013. – Вип. 4. – С. 9-19.
2. Біланчин Я.М. Ґрунти і Ґрунтовий покрив басейну Нижнього Дністра/ Я.М. Біланчин, П.І. Жанталай, М.Й. Тортик // Причорноморський екологічний бюлетень. – 2005. -№3-4. – С. 77-80.
3. Біланчин Я.М. Підготовка обґрунтування на підтримку створення національного природного парку «Нижньодністровський» – 05 червня 2007 року.
4. Екологічна енциклопедія: У 3 т. /Редколегія: А.В. Толстухов (головний редактор) та ін. – К: ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації», 2007, – Т.2. – С. 332-333.
5. Кліматичний кадастр України. К: ЦГО, 2006, – 2296 с.
6. Літопис природи Нижньодністровського національного природного парку, том 1, Одеса, 2010. – 389 с.
7. Мыхайлюк В.И. Почвы пойм малых и средних рек северо-западного Причерноморья. – Рукопись: автореф. дисс. на соискание ученой степени д. геогр. наук: спец.11.00.05 - Биogeография и география почв/ Мыхайлюк Виктор Иванович. – Л., 2002.
8. Назаренко І.І. Ґрунтознавство: Підручник/ І.І. Назаренко, С.М. Польчина, В.А. Нікорич – Чернівці: Книги – XXI, 2008. – 400 с.
9. Наконечний Ю.І. Ґрунти заплави річки Західний Буг: морфологія/ Ю.І. Наконечний, С.П. Позняк. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 220 с.

10. Позняк С.П. Картографування ґрунтового покриву/ С.П. Позняк, Є.Н. Красеха, М.Г. Кіт – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – 500 с.
11. Природа Одесской области. Ресурсы, их рациональное использование и охрана/под ред. проф. Г.И. Швевса, доц. Ю.А. Амброз. – Киев-Одесса: Вища школа. Главное издательство, 1979. – 144 с.
12. Ротарь М.Ф. Геологическое строение Днестровского лимана/ М.Ф.Ротарь// Причорноморський екологічний бюллетень. – 2005. – № 3-4. – С. 42-45.
13. Русев И.Т. Дельта Днестра/ И.Т. Русев – Одесса: Астропринт, 2003. –768 с.
14. Технический отчет «О результатах исследования и картографирования геоморфологических процессов и состояния берегов и прибрежной суши Нижнего Днестра южнее г. Беляевка Одесской области в 2007 году» / Я.М. Биланчин, П.И. Жанталай, Н.Й. Тортик, А.Б. Муркалов и др. - Одесса: ОНУ имени И.И. Мечникова, – 2007. – 109 с.
15. Шуйский Ю.Д. Географическое положение и структура устьевой области Днестра на побережье Черного моря /Шуйский Ю.Д.// Причорноморський екологічний бюлетень. 2005. – № 3-4. – С. 29-41.
16. Якість ґрунту. Показники родючості ґрунтів. ДСТУ 4362: 2004. – К.: Держспоживстандарт України, – 2006. – С.19.
17. <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1033/2008html>
18. <https://sites.google.com/site/dniesterparkukraine.html>
19. http://shostka-flora.at.ua/publ/zoologija/tvarini/bilka_zvichajna/7-1-0-13.html
20. http://uk.wikipedia.org/wiki/Національні_природні_парки_України
21. http://geoknigi.com/book_view.php?id=687
22. <http://www.geograf.com.ua/gruntoznavstvo/980-protses-gruntoutvorennya-tajogo-faktori>